

Civilní proces na brněnské právnické fakultě mezi světovými válkami

Civil Procedure at Masaryk University
Faculty of Law between World Wars

Petr Lavický*

Abstrakt

Článek se zabývá osobnostmi, které se věnovaly civilnímu právu procesnímu na brněnské právnické fakultě od jejího založení až do jejího dočasného zrušení nedlouho po druhé světové válce. Předmětem výkladu je stručný nástin života a díla Františka Vážného, Adolfa Procházky, Karla Gerliča a Hynka Bulína mladšího. Zatímco Vážný i navzdory působení na fakultě zůstal tělem a duší právním praktikem, tři naposled uvedení autoři se pod vlivem Františka Weyra a jeho ryzí nauky právní pustili do promítnutí poznatků této teorie do oblasti civilního procesu. Článek si dále všímá především pojmu právního řízení, z něž představitelé této teorie vycházeli, a odezvy, kterého se dočkal v odborné literatuře.

Klíčová slova

Civilní proces; Právnická fakulta Masarykovy univerzity; ryzí nauka právní; právní řízení.

Abstract

The article deals with personalities who have devoted themselves to civil procedure law in the Faculty of Law of Masaryk's University from its foundation until its temporary abolition shortly after the Second World War. The subject of the paper is a brief outline of the life and work of František Vážný, Adolf Procházka, Karel Gerlich and Hynek Bulín jr. While Vážný remained a legal practitioner, the three last mentioned authors, under the influence of František Weyr and his pure law doctrine, tried to project this theory into the civil procedure. The article also observes the concept of legal proceedings, from which the representatives of this theory relied, and the responses they received in the literature.

Keywords

Civil Procedure; Masaryk University, Faculty of Law; Pure Law Doctrine; Legal Proceedings.

Úvod

Tento článek se zabývá osobnostmi Právnické fakulty Masarykovy university, které se věnovaly civilnímu právu procesnímu. Nezkoumá však minulost nedávnou, datující se od jejího znovuoobnovení; v této poslední éře byl jednoznačným vědeckým lídrem prof. Josef Macur. Jeho životu a dílu byla již věnována náležitá

* Doc. JUDr. Petr Lavický, Ph.D., Katedra civilního práva procesního, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Department of Civil Procedure, Faculty of Law, Masaryk University, Brno, Czech Republic / E-mail: Petr.Lavicky@law.muni.cz / ORCID: 0000-0002-4694-5515

pozornost,¹ a proto se následující text obrací k historii dávnější, která se počíná samotným založením Masarykovy university.

1 Těžké začátky

Právnická fakulta patřila spolu s Lékařskou, Filosofickou a Přírodovědeckou fakultou k zakládajícím fakultám nově vzniklé Masarykovy university; viz § 1 zákona č. 50/1919 Sb. z. a n., kterým se zřizuje druhá česká universita.

Její profesorský sbor byl zpočátku pouze šestičlenný. Tvořilo jej pět řádných profesorů: K. Engliš (pro obor národního hospodářství), F. Weyr (ústavní právo), J. Kallab (právo a řízení trestní a právní filosofie), J. Vacek (srovnávací pravověda), B. Baxa (dějiny práva v území republiky Československé); a mimořádný profesor obchodního práva R. Dominik.² Obor civilního práva procesního ve složení počátečního profesorského sboru nebyl vůbec zastoupen.

Vzhledem k tomu, že v této době nebylo v celém Československu nikoho, kdo by mohl místo řádného či mimořádného profesora civilního soudního řízení na nově vzniklé universitě zastávat,³ muselo být zvoleno provizorní řešení. To spočívalo v angažování renomovaného praktika – druhého presidenta Nejvyššího soudu Františka Vážného, jenž byl od zimního semestru 1920/21 pověřen suplováním přednášek o soudním řízením sporném.⁴ Suplováním přednášek o nesporném řízení, o řízení konkursním a řádu exekucním byl zprvu pověřen M. Kašpárek, soudce Vrchního zemského soudu v Brně, k jehož nominálním oborům však žádný z uvedených předmětů nepatřil; na fakultě působil do své smrti v roce 1922 jako soukromý docent soukromého i veřejného pojišťovacího práva.⁵ V určitých obdobích také tyto přednášky vedl Vážný;⁶ ostatně Weyr ve vzpomínkách na Vážného působení na fakultě zmiňuje, že se jeho suplování vztahovalo na obligátní přednášky z civilního řízení soudního a z „přílehlých oborů“.⁷

1 LAVICKÝ, P. a J. SPÁČIL. *Macurův jubilejní památník. K nedožitém osmdesátinám profesora Josefa Macura*. Praha: Wolters kluwer ČR, 2010.

2 WEYR, F. Z dějin právnické fakulty Masarykovy university. In: *Vědecká ročenka Právnické fakulty Masarykovy university v Brně I. (1922)*. Brno: Barvič a Novotný, 1922, s. 178; KREJČÍ, D. Rozvoj Právnické fakulty Masarykovy university v prvním šetiletí jejího trvání. In: *Vědecká ročenka Právnické fakulty Masarykovy university v Brně IV. (1925)*. Brno: Barvič a Novotný, 1925, s. 110.

3 Samozřejmě krom prof. Hory, ovšem ten již působil na pražské fakultě, a na rozdíl od dnešního stavu, kdy někteří profesori působí na více vysokých školách, něco takového nebylo – zcela po právu – dříve možné.

4 KREJČÍ, D. Rozvoj Právnické fakulty Masarykovy university v prvním šetiletí jejího trvání. In: *Vědecká ročenka Právnické fakulty Masarykovy university v Brně IV. (1925)*. Brno: Barvič a Novotný, 1925, s. 111.

5 *Ibid.*, s. 111.

6 Podrobněji k tomu a vůbec k přehledu vedení přednášek procesualisty dále uváděnými viz VOJÁČEK, L., K. SCHELLE a J. TAUCHEN. *Dějiny Právnické fakulty Masarykovy university 1919–2019. 1. díl 1919–1989*. Brno: MU, 2019, s. 143 a násl.

7 WEYR, F. *Paměti. 2. díl. Za republiky (1918–1938)*. Brno: Atlantis, 2001, s. 51.

Pouhé pověření suplováním přednášek sice fakultě pomohlo z nejhorsšího, ale zdaleka nebylo ideální. Vážný totiž nebyl členem profesorského sboru, a proto nemohl zkoušet u přísných zkoušek doktorských (tj. u zkoušek rigorózních); to museli zastat profesori z jiných oborů.⁸ Vedením přednášek se však Vážný velmi osvědčil; ostatně o jeho suplentství v letech 1925/26 a 1926/27 se velmi kladně zmiňuje také J. Sedláček,⁹ a bude o něm řeč ještě dále. Z tohoto důvodu navrhl profesorský sbor fakulty již u příležitosti šedesátých narozenin Vážného v roce 1928, aby byl jmenován profesorem.¹⁰ Vážný, ač nebyl nikdy habilitován,¹¹ se sice nakonec řádným profesorem civilního řízení soudního stal, ale pouze profesorem bezplatným,¹² a nikoliv placeným, a navíc až ve studijním roce 1933/1934.¹³ Po nemoci ve školním roce 1935/1936 Vážný své působení na fakultě podstatně omezil a většinu výuky po něm převzal Adolf Procházka; zcela fakultu opustil v roce 1938.¹⁴

Ze základních životopisných údajů Františka Vážného lze připomenout, že se narodil 1. dubna 1868 ve Svinech u Veselí nad Lužnicí a zemřel dne 9. března 1941.¹⁵ Po studiích na české právnické fakultě v Praze a složení soudcovské zkoušky se stal od roku 1897 soudcem Vrchního zemského soudu v Praze. V letech 1904 až 1914 působil u Nejvyššího soudu ve Vídni. V roce 1914 se stal vrchním soudním radou u Vrchního zemského soudu; jeho působení u tohoto soudu však na tři roky (listopad 1915 až listopad 1918) přerušila vojenská služba. Po vzniku československého Nejvyššího soudu se stal jeho radou a referentem, a v roce 1921 také senátním presidentem (především pro dovolací senát pro oblast Slovenska a Podkarpatské Rusi). Na Nejvyšším soudu zastával od roku 1922 až do odchodu do penze v roce 1935 funkci II. presidenta a staral se o vydávání jeho sbírky rozhodnutí (tzv. Vážného sbírka si svůj věhlas ostatně zachovala až dodnes). Byl rovněž členem Ústavního soudu.¹⁶

8 WEYR, F. *Paměti. 2. díl. Za republiky (1918–1938)*. Brno: Atlantis, 2001, s. 51–52.

9 SEDLÁČEK, J. Dějiny fakulty ve školních letech 1925/26 až 1926/27. In: *Vědecká ročenka Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně VI. (1927)*. Brno: Barvič a Novotný, 1927, s. 271.

10 GERLICH, K. II. prezident Nejvyššího soudu JUDr. František Vážný bezplatným řádným profesorem Masarykovy university. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1934, s. 43.

11 WEYR, F. *Paměti. 2. díl. Za republiky (1918–1938)*. Brno: Atlantis, 2001, s. 55.

12 GERLICH, K. Památce Františka Vážného. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1941, s. 93; GERLICH, K. František Vážný sedmdesátníkem. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1938, s. 104.

13 ZAVŘEL, J. Masarykova universita v studijním roce 1933–1934. In: *Ročenka Masarykovy univerzity v Brně XV. Rok 1933–1934*. Masarykova univerzita, 1935, s. 7; GERLICH, K. II. prezident Nejvyššího soudu JUDr. František Vážný bezplatným řádným profesorem Masarykovy university. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1934, s. 43.

14 VOJÁČEK, L., K. SCHELLE a J. TAUCHEN. *Dějiny Právnické fakulty Masarykovy univerzity 1919–2019. 1. díl 1919–1989*. Brno: MU, 2019, s. 143.

15 GERLICH, K. Památce Františka Vážného. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1941, s. 89.

16 BRYCHTA, F. Šedesát let Dra Fr. Vážného, II. presidenta Nejvyššího soudu. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1928, s. 139–140. GERLICH, K. Památce Františka Vážného. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1941, s. 90.

Na Vážného přednášky vzpomíná obdivně Karel Gerlich: „*Dr. František Vážný byl nadán neobyčejnými schopnostmi učitelskými... Styk Dr. Františka Vážného s akademickou mládeží byl upřímný a radostný. Svůj obor – civilní řízení soudní – který je v podstatě suchopárny, neboť jde o disciplínu ryze formální, dovedl podat vždy tak poutavým způsobem, že jeho přednášky patřily k nejnavštěvovanějším. Svými výklady, při kterých bohatě sdílel se svými dychtivými posluchači své rozsáhlé zkušenosti, přibližoval skutečnou praxi tak dokonale, že jeho pilní žáci se pak v praktickém povolání právnickém snadno zapracovali. Nic, s čím se v praxi setkali, je nemohlo překvapit, se vším si věděli rady, neboť moudré a prozřetelné slovo zkušeného učitele jim předem ukázalo hlavní úskalí, jež na ně při počátcích praktického povolání čekají. Obliba, které se Dr. František Vážný těšil mezi akademickou mládeží, byla tak veliká, že možno plným právem říci, že byl učitelem milovaným.*“¹⁷

Zajímavé je hodnocení Vážného jako zkoušejícího. Gerlich v nekrologu konstatuje, že „*jako examinátor byl Dr. Vážný přísný a svědomitý, neboť počet otázek kandidátů položených, býval u něho vždy velmi značný; při tom však byl – jako ve všem – naprosto spravedlivý.*“¹⁸ Někdy však byl počet položených otázek až příliš značný. Dokládá to Weyrův zážitek z habilitace Vladimíra Kubeše, při níž Vážný, „*nehápaje totiž smysl a účel takového kolokvia, podroboval kandidáty pozitivněprávní vědomosti z nejodlehlejších partií občanského práva tak důkladné zkoušce, že nám to bylo až trapné.*“¹⁹

Vedle soudcovské a pedagogické činnosti se Vážný také čile věnoval spolkovému životu. Krátce po svém příchodu k Nejvyššímu soudu se stal nejprve členem Právníké jednoty moravské, a posléze dokonce jejím starostou. Oslavné projevy pronesené na slavnostní valné hromadě konané při příležitosti jeho šedesátin členy této jednoty z řad akademiků (F. Weyr), soudců (J. Čížek), advokátů (M. Fišer), správních úředníků (J. Novák) a notářů (J. Tognér) dokládají, jak vysoké oblíbě, úctě a autoritě se Vážný mezi právníckou veřejností těšil. Získal si je nejen pro svůj charakter a povahové vlastnosti, smysl pro spravedlnost,²⁰ ale také pro obecně uznávanou právní erudici, vytríbenou dovednost argumentovat v právních diskusích nebo schopnost takové diskuse řídit.²¹ „*Také v Právníké*

17 GERLICH, K. Památce Františka Vážného. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1941, s. 91–92. Popularitu Vážného u studentů Gerlich ilustruje na následující příhodě: „*Dokladem tu budiž příklad kážně ve věci, v níž akademičti občané jen ztěžka se podrobují: když posluchači příliš brzo před blížícími se svátků přednášky odtleskali, usmál se Dr. Vážný vlněně a prohlásil naprosto klidně, že zítřka a po dalších 14 dnů bude ještě přednášet; to také splnil a posluchači v počtu jen nepatrně prořídlem tyto přednášky až do dne milovaným učitelem určeného pilně navštěvovali.*“

18 GERLICH, K. Památce Františka Vážného. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1941, s. 91–92.

19 WEYR, F. *Paměti. 2. díl. Za republiky (1918–1938)*. Brno: Atlantis, 2001, s. 54.

20 Gerlich v nekrologu doslova uvádí: „*...Dr. Vážný byl nadán neobyčejně jemným citem pro právo a spravedlnost a dovedl vždy nalézt pro každý souzený případ příležitě právní posouzení.*“ GERLICH, K. Památce Františka Vážného. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1941, s. 90.

21 Příspěvky jsou otištěny v již citovaném článku BRYCHTA, F. Šedesát let Dra Fr. Vážného, II. presidenta Nejvyššího soudu. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1928, s. 143 a násl. Při jejich čtení je však třeba mít na paměti Weyrův postřeh, že Vážný se velmi podobal svému učiteli Emilu Ottovi mj. v tom, „*že ve svém chování, zejména ve svých oficiálních projevech, ať ústních nebo písemných, dbal poněkud přepjatě uctivosti, očekáváve přitom ovšem zachování podobných formalit i u těch, s nimiž bylo mu se stýkati. Z toho vznikaly pak někdy přímo závodny ve vzájemné uctivosti, jak se stalo například u příležitosti oslavy jeho šedesátých narozenin Právníkou jednotou moravskou.*“ WEYR, F. *Paměti. 2. díl. Za republiky (1918–1938)*. Brno: Atlantis, 2001, s. 51.

*jednotě moravské vyvíjel Dr. František Vážný hlavně činnost učitelskou. Na členských schůzích jím řízených shromažďovali se v hojném počtu praktičtí právníci všech oborů, aby vyslechli posudky Dr. Vážného o nejrůznějších právnických otázkách. Tyto schůze se staly pravou školou praktických právníků a Právnická jednota moravská se těšila tehdy největšímu rozkvetu, neboť kouzlo osobnosti Dr. Františka Vážného bylo obniskem, z něhož sršely jiskry bohaté a úspěšné činnosti.*²² Motivace obdivovatelů, k nimž patřili především advokáti, však nebyla zřejmě ve všech případech úplně bez kazu. To naznačuje Weyr: „Jejich obdiv a úcta a konečně i zájem nebyly však, jak se mně často zdálo, zcela bez vedlejších úmyslů: mnohým z nich záleželo totiž na tom, aby se tímto způsobem, to jest navštěvováním členských schůzí, včas dozvěděli stanovisko, jež v té či oné konkrétní otázce zaujímá činitel Nejvyššího soudu tak vlivný, jako byl Vážný.“²³

Byť se vážný stal řádným profesorem civilního řízení soudního a po léta přednášel na právnické fakultě či v Právnické jednotě moravské, zůstal svým bytostným založením i nadále praktikem.²⁴ Programově se vyhýbal jakýmkoliv teoretickým úvahám, jak dokládá tato Weyrova vzpomínka: „Dr. František Vážný byl vzorem vynikajícího a v každém směru znamenitého praktika právního, kterému arciť nechyběla ani další, často se vyskytující charakteristická vlastnost takových praktiků: neměl nejmenšího smyslu a pochopení pro pravou teorii právní, ba nerozuměl jí ani. Velmi brzy jsem vycítil – a nijak jsem se tomu nedivil –, že je zapřísáhlým odpůrcem normativní teorie právní, ne snad z nějakých zásadních filosofických nebo noetických důvodů, nýbrž prostě proto, že ji považoval za zbytečnou pro řádného právního praktika. Celý jeho teoretický program (smím-li jej tak znáti) dal se vtěsnati do jediné věty: ‚právo má sloužiti praktickému životu a jeho potřebám‘, a teorie, které toto nadměru populární heslo neuznávaly, nestály v jeho očích již z toho důvodu za nic.“²⁵ Nedotčenost normativní teorií potvrzuje další její zastávce Gerlich: „Vážný, vyšed ze školy Ottovy,²⁶ zůstává věren i jeho tradici vědecké přes velký vliv, který zejména v oboru procesních disciplín všech oborů právních vyvíjí právě na brněnské právnické fakultě škola normativní.“²⁷ Ryze praktický přístup, záměrně ignorující jakékoliv teoretické otázky, je dodnes naprosto patrný z Vážného literární produkce. Na ní je zajímavé již to, co v ní chybí: přestože byl Vážný po léta starostou Právnické jednoty moravské a na jejích schůzích čile s ostatními diskutoval, stejně jako navzdory dlouholetému působení na fakultě, nenapsal pro Časopis pro právní a státní vědu jediný článek, přestože šlo o časopis této jednoty a fakticky též právnické fakulty.

22 GERLICH, K. Památce Františka Vážného. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1941, s. 91–92.

23 WEYR, F. *Paměti. 2. díl. Za republiky (1918–1938)*. Brno: Atlantis, 2001, s. 51.

24 GERLICH, K. Památce Františka Vážného. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1941, s. 92: „I ve svém vědeckém snažení zůstal Vážný v první řadě praktikem a celé jeho dílo odnáší se k jedinému cíli: poskytnouti zevrubným výkladem vodítka a pomůcku pro praxi.“

25 WEYR, F. *Paměti. 2. díl. Za republiky (1918–1938)*. Brno: Atlantis, 2001, s. 50.

26 O vlivu Ottova díla na Vážného se zmiňuje také BULÍN, H. Zivlprozeßrecht. In: BORŮVKA, O., J. MACŮREK a J. SAJNER. *Universitas Brunensis 1919–1969*. Brno: UJEP, 1969, s. 369.

27 GERLICH, K. II. prezident Nejvyššího soudu JUDr. František Vážný bezplatným řádným profesorem Masarykovy university. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1934, s. 43.

Vážného jméno je spojeno především s knihami „O ústrojí a příslušnosti soudů“, která vyšla poprvé v roce 1926 a dočkala se ještě dvou dalších vydání, a „Pracovní soudy“ z roku 1934. V těchto dílech se plně projevuje jejich výlučně praktický ráz. Jasně jej zmiňují též ohlasy na první z těchto prací: „*Ryze praktické pojetí disciplíny vede nutně k tomu, že zůstávají stranou obecná teoretická řešení.*“²⁸ Vážný, „... jako praktik ovládající suverénně látku chtěl podat její výklad s hlediska praktického použití zákona. To se mu také v jeho díle skvěle podařilo.“²⁹ Rovněž další dobové recenze či anotace zdůrazňují význam pro právní praxi. Např. Weyr nepochyboval o tom, že tato publikace osloví nejen akademické zájemce, ale také praktikující právníky: „*Neboť praktikové nedají si zajisté ujíti příležitost seznat výklady slovního našeho právníka.*“³⁰ Praktický význam druhého vydání tohoto díla potvrzuje rovněž Brychta: „*Spis ten ve II. vyd. obsahuje velmi cenné dodatky o jazykovém právu a pak hlavně o nápravě výroků úřadů správních o nárocích soukromoprávních pořadem práva. Jmenovitě tento druhý dodatek je pro praktické právníky velké důležitosti.*“³¹ Obdobně vyznívá také hodnocení knihy „Pracovní soudy“.³²

Snaha napsat co nejdůkladnější příručku pro právní praxi je jistě velmi záslužná, a není zapotřebí ani takový druh literatury podceňovat. Z dlouhodobého hlediska je však význam tohoto žánru velmi omezený, neboť je svázán s konkrétním zněním zákona. Vážného důkladné výklady kupříkladu o příslušnosti civilních soudů tak mohou mít dnes význam historický, či mohou být příkladem toho, jak lze poctivě zpracovat určitou materii, avšak bezprostřední význam pro nynější praxi či vědu již nemají. Pro praxi proto, že znění zákona je dávno jiné, pro teorii z toho důvodu, že ve Vážného dílech žádné teoretické úvahy obsaženy nejsou.

Vážný tak zůstane v dějinách právnické fakulty zapsán spíše jako vynikající pedagog, než jako autor vědeckých pojednání. V odborné literatuře proto zdaleka zůstává nejvýznamnější činností Vážného pořadatelství oficiální sbírky rozhodnutí Nejvyššího soudu; ostatně dodnes se rozhodnutí z této sbírky podle jména jejího editora citují. Tím se svým způsobem potvrzuje hodnocení, které s osobností Františka Vážného spojil s milou nadávkou František Weyr: „*Mně připadal proto někdy přímo jako ztělesněný soudní judikát.*“³³

2 Brněnská normativní škola civilního procesu

Vážného přístup k civilnímu procesu mohl vychovat vynikající budoucí praktiky, nikoliv však nové vědecké osobnosti, které by tento obor mohly rozvíjet. Přesto takové osobnosti na brněnské právnické fakultě vyrostly; šlo sice o Vážného žáky, ale především zároveň o stoupence ryzí

28 GERLICH, K. II. prezident Nejvyššího soudu JUDr. František Vážný bezplatným řádným profesorem Masarykovy university. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1934, s. 43.

29 GERLICH, K. Památce Františka Vážného. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1941, s. 92.

30 Šifra „W.“ (velmi pravděpodobně Weyr), *Časopis pro právní a státní vědu* 1927, s. 66.

31 BRYCHTA, F. Šedesát let Dra Fr. Vážného, II. presidenta Nejvyššího soudu. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1928, s. 140–141.

32 Viz Gerlichova recenze v *Časopisu pro právní a státní vědu*, 1934, s. 437.

33 WEYR, F. *Paměti. 2. díl. Za republiky (1918–1938)*. Brno: Atlantis, 2001, s. 51.

nauky právní a Weyrovy brněnské školy.³⁴ O normativní pojetí civilního procesu se snažili úspěšní absolventi nové Masarykovy univerzity, její pozdější soukromí docenti a v některých případech též profesori Adolf Procházka, Karel Gerlich a Hynek Bulín mladší.

Nejstarším z nich byl Adolf Procházka. Tento pozdější lidovecký politik a coby poválečný ministr jeden z těch, jejichž abdikace předcházela únorovému komunistickému puči, se narodil 5. srpna 1900 v Napajedlech a zemřel 8. května 1970 v New Yorku.³⁵ Nadstandardní zájem o právní vědu projevoval již jako student právnické fakulty. Ve školním roce 1922/23 mu byly uděleny odměny za práce z oboru práva občanského „Práva nabytá podle § 5. občanského zákona“ a z oboru práva trestního „Nynější a žádoucí rozlišení forem viny v právu československém“;³⁶ nebo za práci z Weyrova semináře věnovaného základům právní filosofie na téma *lex posterior derogat priori*.³⁷ Ve třetím ročníku časopisu Všehrad byla Procházkovi zveřejněna práce „Právní moc v teorii a praxi správního práva“, kterou sepsal v rámci Weyrova semináře věnovaného správnímu právu.³⁸

Ve slibně započaté publikační činnosti pokračoval po ukončení svých studií. Postupně se stal soukromým docentem a posléze mimořádným profesorem civilního řádu soudního (ve studijním roce 1933/1934).³⁹ Předmět jeho bádání se neomezoval jenom na civilní proces, ale – v návaznosti na práce studentské – se zabýval z pohledu normativní teorie obecnějšími právně teoretickými otázkami. Do tohoto ranku spadají články „Obcházení zákona a interpretace. Zároveň příspěvek k problému zajišťovacího převodu“ (*Časopis pro právní a státní vědu*, 1925, s. 19 a násl.) a „O pravém a nepravém zpětném působení zákonů“ (*Časopis pro právní a státní vědu*, 1928, s. 147 a násl.), jež vyústily v habilitační spis „Základy práva intertemporálního se zvláštním zřetelem k § 5 obč. zák. (Studie)“ (Brno: Barvič a Novotný, 1928).⁴⁰ K obecnějším tématům se Procházka vracel i později, např. v pojednáních „Problém ústavnosti retroaktivních zákonů“ (*Časopis pro právní a státní vědu*, 1934, s. 290 a násl.), „O normativním poznávání“ [In: ENGLIŠ, K. et al. (eds.)

34 BULÍN, H. Zivlprozeßrecht. In: BORŮVKA, O., J. MACŮREK a J. SAJNER. *Universitas Brunensis 1919–1969*. Brno: UJEP, 1969, s. 369.

35 Československé dokumentační středisko. Dostupné z: <http://csds.cz/cs/g6/1105-DS.html>

36 VACEK, J. Dějiny fakulty ve školním roce 1922/1923. In: *Vědecká ročenka Právnické fakulty Masarykovy university v Brně II. (1923)*. Brno: Barvič a Novotný, 1922, s. 205.

37 KREJČÍ, D. Rozvoj Právnické fakulty Masarykovy university v prvním šestiletí jejího trvání. In: *Vědecká ročenka Právnické fakulty Masarykovy university v Brně IV. (1925)*. Brno: Barvič a Novotný, 1925, s. 120. Soutěživý duch neopustil Procházkou ani později. V roce 1930 obdržel první cenu ve vědecké soutěži vypsané pro příslušníky stavu soudcovského, advokátního a notářského (coby advokát v Praze) v oboru civilního práva. A mimochodem na dvanáctém místě skončil Karel Gerlich. Viz *Časopis pro právní a státní vědu*, 1930, s. 62.

38 KREJČÍ, D. Rozvoj Právnické fakulty Masarykovy university v prvním šestiletí jejího trvání. In: *Vědecká ročenka Právnické fakulty Masarykovy university v Brně IV. (1925)*. Brno: Barvič a Novotný, 1925, s. 121.

39 ZAVŘEL, J. Masarykova universita v studijním roce 1933-1934. In: *Ročenka Masarykovy university v Brně XV. Rok 1933–1934*. Masarykova univerzita, 1935, s. 7.

40 K tomuto dílu viz Sedláčkova důkladnou recenzi v *Časopisu pro právní a státní vědu*, 1929, s. 188–198.

Sborník prací k počtě šedesátých narozenin Františka Weyra. Praha: Orbis, 1939, s. 235 a násl.], nebo v přednášce pro Právnickou jednotu v Praze „O intertemporálních předpisech v osnově nového občanského zákoníka“ (*Právník*, 1933, s. 233 a násl.).

Z děl věnovaných civilnímu procesu je zapotřebí zmínit především články „Příspěvek k nové konstrukci civilního sporného procesu“ [*Vědecká ročenka Právnické fakulty Masarykovy university v Brně X. (1931)*] a jemu předcházející „Normativní teorie a tvorba práva“ (In: WEYR, F. a V. VYBRAL. *Sborník prací k padesátým narozeninám Karla Engliša*. Praha-Brno: Orbis, 1930), nebo „Základy právního procesu v pojetí normologické teorie“ (*Právník*, 1932, s. 233). Bezpochyby vrcholným Procházkovým procesualistickým dílem je pak monografie *Žalobní důvod. Studie k normativní konstrukci civilního sporného procesu* (Praha-Brno: Orbis, 1932).⁴¹ Na tuto práci navazuje pojednání „Litispence u žalob z konkurujících nároků“ [In: *Vědecká ročenka Právnické fakulty Masarykovy university XI. (1932)*, s. 129 a násl.], v němž poznatky ze své práce o žalobním důvodu aplikoval na případ konkurence žalob o rozvod manželství podávaných oběma manželi;⁴² a dále též stať „Žalobní důvod a změna žaloby“ [*Vědecká ročenka Právnické fakulty Masarykovy university v Brně XII (1933)*]. Brno: Barvič a Novotný, 1933].

Karel Gerlich se narodil 5. března 1905 v Přerově. Vystudoval brněnskou právnickou fakultu a roku 1928 byl promován doktorem práv. Soudcem se stal v roce 1930.⁴³ Habilitoval se ve studijním roce 1932/33⁴⁴ pro civilní řízení soudní a od té doby konal na brněnské právnické fakultě přednášky v tomto oboru. V roce 1931 se stal sekretářem Nejvyššího soudu a v roce 1937 jeho soudním radou. V letech 1940 až 1941 přechodně působil u krajského soudu civilního v Brně; poté až do své smrti opět u soudu Nejvyššího. Stejně jako další protagonisté brněnské fakulty byl aktivní v Právnické jednotě moravské, jejímž byl dokonce prvním jednatelem; působil též ve Společnosti pro mezinárodní právní ochranu mládeže. Zahynul 20. listopadu 1944 při náletu na Brno v sutinách protiletického krytu paláce Morava, v němž byly tenkrát umístěny kanceláře Nejvyššího soudu, a to spolu s dalšími osmi soudci tohoto soudu.⁴⁵

⁴¹ K tomu viz recenze B. Peška ve *Sborníku věd právních a státních*, 1933, s. 268 a násl. Na další recenzi Šťastného v časopisu *Naše věda*, ročník XIV, č. 4, reaguje Procházka v obsírné odpovědi v *Časopisu pro právní a státní vědu*, 1933, s. 337 a násl.

⁴² Srov. též Bulínovu anotaci v *Časopisu pro právní a státní vědu*, 1933, s. 262–263.

⁴³ BULÍN, H. ml. Za obětmi persekuce a války. (Vzpomínka na členy Právnické jednoty moravské, kteří zemřeli jako oběti německé hrůzovlády a válečných událostí.) *Časopis pro právní a státní vědu*, 1946, s. 16.

⁴⁴ VANÝSEK, R. Masarykova universita v studijním roce 1932–1933. In: *Ročenka Masarykovy university v Brně XIV. Rok 1932–1933*. Masarykova univerzita, 1933, s. 6.

⁴⁵ K těmto údajům viz BULÍN, H. ml. Za obětmi persekuce a války. (Vzpomínka na členy Právnické jednoty moravské, kteří zemřeli jako oběti německé hrůzovlády a válečných událostí.) *Časopis pro právní a státní vědu*, 1946, s. 10, 15, 16, 17; Publikace BALÍK, S., J. KUKLÍK a V. ŠLAPETA. *Nejvyšší soud*. Brno: Nejvyšší soud, 2018, s. 34 a násl., uvádí (včetně jmen obětí), že zahynulo sedm soudců, tři soudní úředníci, dva úředníci a čtyři soudní zřizenci. Šlo přitom o spojenecký anglo-americký kobercový nálet, při němž sto padesát bombardérů svrhlo na Brno dva a půl tisíce bomb. Podrobnosti, včetně dalších okolností a dopadů tohoto tragického náletu, viz tato kniha.

Bulín jej hodnotil jako jednoho z nejnadanějších a nejpilnějších vědeckých pracovníků.⁴⁶ Gerlichova početně i tematicky bohatá publikační činnost jeho kvality ostatně výmluvně dokládá. Zabýval se problematikou rozhodčího řízení, a to jak ve formě článků „K právní povaze řízení rozhodčího“ (*Časopis pro právní a státní vědu*, 1929, s. 111 a násl.); „Řízení smírcí a rozhodčí v civilním řízení soudním“ (*Časopis pro právní a státní vědu*, 1930, s. 220 a násl.), tak i v podobě monografické (*Rozhodčí řízení v občanských rozepřích právních*. Praha-Brno: Orbis, 1932).⁴⁷ K dalším knižním publikacím patřily *Alimentační zákon československý* (Brno: Nákladem Společnosti pro mezinárodní právní ochranu mládeže v ČSR, 1931), *Skutkové zjištění a právní posouzení v řízení soudním* (Praha-Brno: Orbis, 1934),⁴⁸ *Rozvod, rozluka, alimenty* (Praha: V. Linhart, 1934), *Soudní řízení ve věcech manželských podle česko-slovenského civilního práva procesního* (Praha-Brno: Orbis, 1939) a *Soudní určení rodového a pokrevního původu* (Praha: V. Linhart, 1941). Napsal řadu dalších článků, v nichž se dotkl nejen témat, která monograficky zpracovával,⁴⁹ ale také základních teoretických otázek civilního procesu.⁵⁰ Zabýval se též různými aktuálními dílčími tématy,⁵¹ včetně otázek hmotněprávních.⁵² V *Časopisu pro právní a státní vědu* – jehož redakci po Weyrovi během války převzal – publikoval též několik recenzí.⁵³

46 BULÍN, H. ml. Za obětmi persekuce a války. (Vzpomínka na členy Právnické jednoty moravské, kteří zemřeli jako oběti německé hrůzovlády a válečných událostí.) *Časopis pro právní a státní vědu*, 1946, s. 17.

47 Petschekova recenze tohoto díla dokonce vyšla v rakouském *Zentralblatt für die Juristische Praxis*, 1933, s. 450 a násl. Gerlichova reakce na ni proto v *Časopisu pro právní a státní vědu*, 1933, s. 418–419.

48 Recenze tohoto díla uveřejnili Bulín v *Časopisu pro právní a státní vědu*, 1936, s. 55 a násl. a Grňa v *Naší vědě*, ročník XVII, s. 115 a násl. Gerlichova reakce na Grňovu kritiku, naznačující napjaté vztahy mezi oběma spisovateli, vyšla v *Časopisu pro právní a státní vědu*, 1937, s. 121.

49 Žaloba na zjištění pokrevního původu. In: *Časopis pro právní a státní vědu*, 1940, s. 269 a násl.; Věcná příslušnost soudu a přípustnost určovací žaloby o pokrevní otcovství. In: *Časopis pro právní a státní vědu*, 1941, s. 63 a násl.

50 Žaloby určovací. *Právník*, 1932, s. 173; Procesní způsobilost a právnická osoba. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1934, s. 39 a násl.; K problému konstrukce soudního procesu. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1936, s. 148 a násl.; K právní povaze nesporného řízení. In: Engliš, K. et al. (eds.). *Sborník prací k počtě šedesátých narozenin Františka Weyra*. Praha: Orbis, 1939, s. 77 a násl.

51 O přípustnost dovolání proti potvrzujícímu rozsudku ve sporech o hodnotu od 500 do 2000 Kč. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1937, s. 303–304; Prodlužitelnost lhůt opravných prostředků v soudním řízení. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1937, s. 451 a násl.; Význam ocenění předmětu sporu v žalobě o nekalou soutěž. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1941, s. 60 a násl.; Příslušnost exekučního soudu k určení náhrady za užívání bytu při odkladu exekuce vyklizením. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1942, s. 158; Pro řízení o návrhu na výzvu manžela k návrhu do manželského společenství platí zásady řízení sporného. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1942, s. 191 a násl.; Hmotněprávní účinky podání žaloby. Několik poznámek k novelovanému § 232 c. ř. s. *Všehrd*, 1929, s. 86 a násl.

52 Rozdělení odpovědnosti za škody, způsobené třetí osobě při střetu motorových vozidel. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1940, s. 215 a násl.; K problému provozovatele a více provozovatelů motorového vozidla. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1940, s. 354 a násl.

53 Např. recenze Goldschmidtova civilního procesu v *Časopisu pro právní a státní vědu*, 1930, s. 102; Horova Nesporného řízení v *Časopisu pro právní a státní vědu*, 1932, s. 166 a násl.; nebo Štajgrovy knihy *Právo a skutečnost v civilněprocesním revisním řízení*, Bratislava: Právnická fakulta Komenského university, 1933.

Hynek Bulín mladší se narodil 23. listopadu 1908 v Brně a zemřel tamtéž 22. prosince 1996. Vystudoval brněnskou právnickou fakultu. Podobně jako Adolf Procházka prakticky vykonával advokacii a byl publikačně aktivní již během svých studií⁵⁴ (např. „O konstrukci pojmu právních pramenů z hlediska ryzí nauky právní“ In: WEYR, F. a V. VYBRAL. *Sborník prací k padesátým narozeninám Karla Engliša*. Praha-Brno: Orbis, 1930) a pilně v ní pokračoval také po jejím úspěšném ukončení. Pro obor československého civilního řízení soudního se habilitoval ve studijním roce 1935/1936.⁵⁵ Mimořádným profesorem se stal v roce 1946. Bezesporu nejvýznamnější Bulínovou monografií je *Dovolání podle práva československého, německého a francouzského* (Brno-Praha: Orbis, 1935).⁵⁶ Vedle toho sepsal množství dalších pojednání z oboru civilního práva procesního, jako např. „O alternativních závazcích s hlediska práva procesního“ (*Časopis pro právní a státní vědu*, 1936, s. 344–347 a 411–421), „O alternativním zmocnění s hlediska práva procesního“ (*Časopis pro právní a státní vědu*, 1937, s. 155 a násl.), *Sjednocení procesního práva* (Všehrd, 1937, s. 367 a násl.), „Odvolání a dovolání v osnově čs. civilního řádu soudního“ (*Časopis pro právní a státní vědu*, 1938, s. 106 a násl.), „Exekuční tituly ve vyrovnávacím řízení“ (*Časopis pro právní a státní vědu*, 1942, s. 3 a násl.), *Stručný komentář k jurisdikční normě* (Brno: Právník, 1946), „Novelisace jurisdikční normy“ (*Časopis pro právní a státní vědu*, 1947, s. 237 a násl.). V práci „Exekuce a trest“ (In: *Sborník prací k počtě šedesátých narozenin Jaroslava Kallaba*. Praha: Orbis, 1939) navázal na Weyrovo pojednání „Studie k pojmu exekuce“ [In: *Vědecká ročenka Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně VIII. (1929)*. Brno: Barvič a Novotný, 1929]. Věnoval se také tématům právně filosofickým či právně teoretickým, jako např. K problému hierarchie právního řádu (*Všehrd*, 1933, s. 38–44, 69–75), Stammlerův pojem hospodářství a práva (Kritická studie) (*Všehrd*, 1933, s. 287 a násl.), Teleologie a nomologie (*Všehrd*, 1933, s. 327 a násl.), „K problému předmětu poznání“ (*Časopis pro právní a státní vědu*, 1936, s. 27 a násl.), „Příspěvek k nauce o vzniku norem právních“ [In: ENGLIŠ, K. et al. (ed.) *Sborník prací k počtě šedesátých narozenin Františka Weyra*. Praha: Orbis, 1939, s. 31 a násl.], „O příslušnosti ústavního soudu a zásadě nepřezkoumatelnosti názorů“ (*Vědecká ročenka Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně*, 1947, s. 9 a násl.), popř. též problémům civilistickým, např. „Pojem ‚věcí‘ v osnově československého občanského zákoníku“ (*Vědecká ročenka Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. 1936–1937*, 1937, s. 123 a násl.), Zánik pojistné smlouvy při smluvním zcizení pojištěné věci (*Všehrd*, 1941, s. 74–85 a 114–126). Publikoval též recenze děl jiných autorů,⁵⁷ a to nejen z civilního procesu.⁵⁸

54 Podrobněji k jeho životním osudům viz VOJÁČEK, L. a O. HORÁK. Za právníkem a historikem Hynkem Bulínem (1908–1996). K prvnímu výročí decennia jeho úmrtí. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2007, č. 1, s. 91 a násl.

55 KREJČÍ, J. Masarykova universita v studijním roce 1935–1936. In: *Ročenka Masarykovy univerzity v Brně XVII. Rok 1935–1936*. Masarykova univerzita, 1937, s. 6.

56 Srov. Procházkovu recenzi v *Časopisu pro právní a státní vědu*, 1936, s. 198 a násl.

57 Např. recenze Wolffova civilního procesu v *Časopisu pro právní a státní vědu*, 1937, s. 43 a násl.; nebo díla o kompensaci v civilním procesu. *Časopis pro právní a státní vědu*, 1938, s. 51 a násl.

58 Srov. recenzi Vážného římského procesu civilního v *Časopisu pro právní a státní vědu*, 1936, s. 45 a násl.

Na rozdíl od svých předchůdců Bulín sepsal také studijní pomůcky. Patří k nim *Vybrané kapitoly z přednášek o civilním řízení soudním* (Brno: Právník, 1946), *Řízení konkursní a vyrovnání* (Brno: Právník, 1947), *Řízení exekuční. I. část všeobecná* (Brno: Právník, 1947) a *Nástin přednášek o civilním řízení soudním* (Brno: Právník, 1948).

Bulínovu procesualistickou dráhu přerušila komunistická likvidace Právnické fakulty MU roku 1950. Přesto dokázal být opět vědecky činný, tentokrát v oboru historie.⁵⁹ K civilnímu právu procesnímu se však vrátil, a to hned dvakrát. Poprvé to bylo na čas po znovuoobnovení právnické fakulty, podruhé po pádu komunistického režimu. Do těchto období spadají procesualistické publikace „Přípustnost návrhu obnovy civilního soudního řízení“ (In: POSPÍŠIL, B. *Sborník prací učitelů právnické fakulty v Brně*. Brno: UJEP, 1974, s. 77 a násl.), „Dovolání v občanském soudním řízení podle novelizovaného občanského soudního řádu“ (*Časopis pro právní vědu a praxi*, 1995, č. 4, s. 16 a násl.), „Přípustnost dovolání založená výrokem odvolacího soudu“ (*Právní praxe*, 1995, č. 8, s. 484 a násl.), „Odnětí možnosti jednat před soudem jako důvod dovolání“ (*Právní praxe*, 1995, č. 10, s. 622 a násl.) nebo „Advokát jako nucený zástupce dovolatele v občanském řízení soudním (K výkladu druhé věty § 241 občanského soudního řádu)“ (*Bulletin advokacie*, 1996, č. 5, s. 24 a násl.). Je hodné mimořádného obdivu, že zejména po poslední nucené přetržce své procesualistické kariéry a ve vysokém věku se profesor Bulín dokázal vrátit i na literární pole s články vynikající odborné úrovně. O to víc se vtírá otázka, o jaká díla tohoto autora byla naše právní věda ochuzena!

Pro díla Procházky, Gerlicha i Bulína je společné to, že se v nich jejich autoři skutečně snažili uchopit civilní proces z pohledu normativní teorie. Vycházeli přitom především z Weyrova pojetí právního řízení či normotvorného procesu,⁶⁰ publikovaného v článku „K pojmu právního řízení“ (*Vědecká ročenka Právnické fakulty Masarykovy university v Brně VII*, 1928). Z děl jmenovaných normativistů vyplývá, že ryzí nauka právní pokládá za základní právní pojem právní povinnost. Povinnost je to, co má být, tedy jak má povinnostní subjekt jednat. Pravidlo, které stanoví povinnost, se označuje jako norma. Tato norma přitom nemusí mít pouze obecnou povahu, nýbrž může jít také o normu konkrétní.⁶¹ Obecnými normami jsou zákony či vládní nařízení, konkrétními normami smlouvy, soudní výroky nebo správní akty. Pro konstrukci pojmu právního řízení je důležité rozlišení statického a dynamického hlediska na právní řád.⁶² Ryzí nauka právní původně zkoumala právní řád pouze z hlediska

⁵⁹ K tomu viz VOJÁČEK, L. a O. HORÁK. Za právníkem a historikem Hynkem Bulínem (1908–1996). K prvnímu výročí decennia jeho úmrtí. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2007, č. 1, s. 92.

⁶⁰ Viz např. GERLICH, K. K právní povaze nesporného řízení. In: ENGLIŠ, K. et al. (ed.) *Sborník prací k počtě šedesátých narozenin Františka Weyra*. Praha: Orbis, 1939, s. 77 a násl.; GERLICH, K. *Skutkové zjištění a právní posouzení v řízení soudním*. Praha-Brno: Orbis, 1934, s. 1; BULÍN, H. *Zivilprozeßrecht*. In: BORŮVKA, O., J. MACŮREK a J. SAJNER. *Universitas Brunensis 1919–1969*. Brno: UJEP, 1969, s. 369.

⁶¹ WEYR, F. *Teorie práva*. Praha-Brno: Orbis, 1936, s. 124, 172, 175; GERLICH, K. *Skutkové zjištění a právní posouzení v řízení soudním*. Praha-Brno: Orbis, 1934, s. 5.

⁶² PROCHÁZKA, A. Příspěvek k nové konstrukci civilního sporného procesu. *Vědecká ročenka Právnické fakulty Masarykovy university v Brně X*. (1931).

statického, tedy jako existující hierarchicky uspořádané právní normy. Statické pojetí právního řádu spadá do prvního období normologické teorie – jak byla normativní teorie či ryzí nauka právní také nazývána – a představovalo reakci této nové školy na přeceňování obsahu práva školami právně historickými a právně sociologickými.⁶³ Statické pojetí neumožňovalo ryzí nauce právní pozorovat, jak normy vznikají, tedy vysvětlovat pohyb uvnitř právního řádu. Zkoumala právní řád jenom jako souhrn zákonů existujících v určitém okamžiku a stranou nechávala proces zákonodárný, správní či soudní.⁶⁴ Krok k opuštění statického pojetí a vstříc začátku dynamického období učinil Merkl objevem stupňovitě vystavby právního řádu.⁶⁵ V něm jsou nižší normy odvozeny od norem vyšších a nesmějí s nimi být v rozporu. Tato odvozenost může být buď obsahová (nižší norma je obsažena v normě vyšší), nebo může jít o vztah delegační. Jinak řečeno: „*Vyšší norma (nebo vyšší normotvůrce) deleguje nižšího normotvůrce k vydání nižší normy. Důvod platnosti nižší normy jest pak formální princip delegace nebo zmocnění: ne proto, že nižší norma se obsahově dá odvoditi z vyšší – jako např. konkrétní rozsudek z obecného zákona – platí nižší norma, nýbrž proto, že její tvůrce byl vyšší normou (vyšším normotvůrcem) k jejímu stanovení delegován či zmocněn. Zmocnění to nacházíme zpravidla v normách, jež nazývají se procesními čili formálními (různé procesní řády): Rozsudek platí ne proto, že se obsahově shoduje s určitou obecnou normou (např. zákonem občanským), nýbrž proto, že byl – jakožto konkrétní norma – příslušným k tomu orgánem vydán. Orgán ten povolává, jak známo, obecná procesní norma (na př. civilní řád soudní)... vůle nižšího normotvůrce – na př. soudce – musí se držeti v rámci, stanoveném normotvůrcem vyšším, např. zákonodárcem.*“⁶⁶

Děj, kterým se vytváří odvozená norma podle normy nadřazené – pokud je sám právně upraven – se nazývá právním procesem (řízením či postupem);⁶⁷ Weyr jej považuje za ústřední pojem dynamického hlediska normativního.⁶⁸ Co všechno může být právním procesem jakožto normotvorným dějem, vyplývá z již uvedeného širokého chápání normy. Patří sem zákonodárný proces, soudní a administrativní řízení, ale též řízení smluvní, včetně jednostranných právních jednání.⁶⁹ Vzhledem k tomu, že podstatou všech těchto procesů – či jejich společným „jediným pojmovým znakem“⁷⁰ – je vytváření norem (zákonů, vládních nařízení, rozsudků, správních aktů, smluv), „*povšechná logická podstata právního řízení musí zůstatí táž, at' jde v jednotlivém případě o tvorbu norem prvotních, druhotných, obecných*

63 PROCHÁZKA, A. Základy právního procesu v pojetí normologické teorie. *Právník*, 1932, s. 234.

64 PROCHÁZKA, A. Základy právního procesu v pojetí normologické teorie. *Právník*, 1932, s. 235.

65 MERKL, A. *Die Lehre von der Rechtskraft entwickelt aus dem Rechtsbegriff: eine rechtstheoretische Untersuchung*. Leipzig-Wien: F. Deuticke, 1923, s. 213; PROCHÁZKA, A. Základy právního procesu v pojetí normologické teorie. *Právník*, 1932, s. 235.

66 WEYR, F. *Teorie práva*. Praha-Brno: Orbis, 1936, s. 125–126.

67 BULÍN, H. *Dovolání podle práva československého, německého a francouzského*. Brno-Praha: Orbis, 1935, s. 7.

68 WEYR, F. *Teorie práva*. Praha-Brno: Orbis, 1936, s. 133.

69 PROCHÁZKA, A. Základy právního procesu v pojetí normologické teorie. *Právník*, 1932, s. 242.

70 GERLICH, K. *Skutkové zjištění a právní posouzení v řízení soudním*. Praha-Brno: Orbis, 1934, s. 5.

nebo konkrétních.⁷¹ Právě v tom spatřoval Gerlich smysl snahy o vytvoření širokého jednotného pojmu právního řízení: věřil, že „moderní právní věda musí hledati podobné sjednocovací pojmy, které v budoucnu povedou zcela určitě ke vytvoření jednotného procesního práva“ a že z hlediska hospodárnosti bude „nesporně velkým ziskem, podaří-li se během doby sjednotiti všechny normotvorné procesy v jednotný procesní řád, sbrnující vše to, co je různým druhům procesů společného.“⁷² V každém případě snaha „vytrhnout daný problém z úzkých mezí, v nichž se dosud vyskytoval, a položit ji jako právníckou otázku povšechnou“, byla programovým záměrem normativní teorie.⁷³

Civilní soudní řízení považovali normativisté za zvláštní druh právního řízení. Jeho pravidelným výsledkem je vznik konkrétních a druhotných norem, tedy civilních rozsudků. Návrhem této konkrétní normy je žaloba.⁷⁴ Konkrétní a druhotnou povahou norem se civilní řízení liší od jiných druhů normotvorných procesů, zejména od procesu zákonodárného, jehož výsledkem jsou normy obecné a prvotní.⁷⁵ Odlišuje se rovněž tím, že jde o povinnou (ve Weyrově terminologii též „orgánní“) normotvorbu: stanovení druhotné konkrétní normy (rozsudku) coby výsledku aplikace prvotní a obecné normy (zákona) na konkrétní skutkovou podstatu je úřední povinností určitých úředních činitelů.⁷⁶ Od jiných druhů norem se rozsudek odlišuje také vztahem k vyšší normě; zatímco např. mezi nejvyšší normou (ústavou) a zákonem coby nižší normou jde pouze o vztah delegace, a nikoliv o obsahovou odvozenost zákona z ústavy, je poměr rozsudku k vyšší normě vztahem nejen delegačním, ale také obsahovým. Delegaci k vydání konkrétní normy provádí procesní právo, obsah rozsudku určuje právo hmotné. To ostatně konstatuje také Weyr ve shora uvedené citaci. Obsah civilního rozsudku je podle Procházky již před jeho vydáním určen a je úkolem soudu tento obsah nalézt. Obsah rozsudku určuje konkrétní předrozsudečná norma (např. smlouva o zápůjčce), která má své odůvodnění ve vyšší normě zákonné (např. v občanském zákoníku).⁷⁷

Normy, které vznikají jako výsledek všech druhů procesu, tvoří právo objektivní. To platí nejen pro zákonodárny proces, který i tradiční nauka chápe jako prostředek tvorby objektivního práva, ale také pro proces civilní, trestní či administrativní.⁷⁸

⁷¹ WEYR, F. *Teorie práva*. Praha-Brno: Orbis, 1936, s. 123.

⁷² GERLICH, K. *Skutkové zjištění a právní posouzení v řízení soudním*. Praha-Brno: Orbis, 1934, s. 36; Viz též BULÍN, H. *Sjednocení procesního práva*. Všeherd, 1937, s. 367 a násl.

⁷³ PROCHÁZKA, A. *Žalobní důvod. Studie k normativní konstrukci civilního sporného procesu*. Praha-Brno: Orbis, 1932, s. 1.

⁷⁴ PROCHÁZKA, A. *Žalobní důvod. Studie k normativní konstrukci civilního sporného procesu*. Praha-Brno: Orbis, 1932, s. 2.

⁷⁵ BULÍN, H. *Dovolání podle práva československého, německého a francouzského*. Brno-Praha: Orbis, 1935, s. 7.

⁷⁶ BULÍN, H. *Dovolání podle práva československého, německého a francouzského*. Brno-Praha: Orbis, 1935, s. 7.

⁷⁷ PROCHÁZKA, A. *Žalobní důvod. Studie k normativní konstrukci civilního sporného procesu*. Praha-Brno: Orbis, 1932, s. 8–9, 23. Právě tato předrozsudečná konkrétní norma je podle Procházky žalobním důvodem (s. 50), či jinak řečeno, důvodem normy (s. 2). Gerlich však Procházkovu konstrukci předrozsudečné konkrétní normy za zcela správnou nepokládal. Argumentace viz GERLICH, K. *Skutkové zjištění a právní posouzení v řízení soudním*. Praha-Brno: Orbis, 1934, s. 24–25.

⁷⁸ WEYR, F. K pojmu právního řízení. *Vědecká ročenka Právnické fakulty Masarykovy university v Brně VII*. 1928, s. 41.

Je-li podán opravný prostředek, je možno v řízení před vyšší instancí spatřovat buď nové právní řízení, jež směřuje k tvorbě normy mající za účel zrušit nebo změnit normu nižší instance, nebo jednotný a jediný proces normotvorný. Bulín považoval obě tyto varianty za rovnocenné;⁷⁹ Weyr upřednostňoval pojetí druhé.⁸⁰ Bulín se pak ve své již citované monografii podrobněji věnoval též rozhodnutí dovolacího soudu coby konkrétní právní normě.

S nastíněným pojetím civilního procesu vyslovil zásadní nesouhlas profesor civilního práva procesního na pražské právnické fakultě Václav Hora, tehdejší nezpochybnitelný lídr tohoto oboru. Příležitost k tomu si našel v recenzi Gerlichova díla *Skutkové zjištění a právní posouzení* (Praha-Brno: Orbis, 1934).⁸¹ Hora v zásadě souhlasil s výsledky, ke kterým tato studie dospěla; vymezil se však vůči normologickému pojetí civilního procesu jako takovému. Hora připouští, že pokud normou rozumíme stanovení povinností, tj. výraz něčeho, co býti má, nelze nic namítat proti tezi označující civilní proces za děj normotvorný. Nesouhlasí však s tím, že v každém procesu dochází jenom k jedné normě (k rozsudku). Než soud dospěje k rozhodnutí, musí v civilním i trestním řízení učinit řadu rozhodnutí, kterým sotva lze upřít povahu konkrétních norem; soudní proces se tak pozorován z hlediska normotvorného jeví Horovi jako „*velkovýrobná rozmanitých konkrétních norem*“. Z tohoto úhlu vidí Hora v civilním procesu normotvorný děj i tehdy, když k rozsudku vůbec nedojde, např. pro zpětvzetí žaloby nebo pro její odmítnutí. Hora dále namítá, že existují taková „*právní řízení*“, jejichž účelem není normu tvořit, nýbrž zrušit, např. řízení o žalobě pro zmatečnost a na obnovu. K tomu řadí též případy, kdy nejde o tvorbu normy, nýbrž o její negaci, jako je tomu u záporných žalob určovacích a u rozsudků zamítajících žalobu. Mohou tedy existovat rozsudky, které nejsou konkrétními normami. Konečně na rozdíl od zastánců normativní teorie viděl Hora normotvorný děj také v exekčním řízení, neboť rovněž v jeho průběhu musí být vydána řada konkrétních norem. Svě polemické názory uzavírá Hora tímto povzdechnutím: „*Co je tím získáno pro t. zv. ryzí nauku právní, nechci usuzovati. Pro poznání procesního práva nevidím zřetelný zisk žádný.*“

Na Horovy úvahy reagoval Gerlich v článku „*K problému konstrukce soudního procesu*“.⁸² Horova úvaha o procesu jako o „*velkovýrobně rozmanitých konkrétních norem*“ nemůže podle Gerlicha porušit myšlenkovou stavbu procesu coby děje normotvorného, ale naopak to potvrzuje její správnost. Gerlich souhlasí rovněž s tím, že také v exekčním řízení se to normami jenom hemží. Nejde však přesto o normotvorbu. Podstatné

79 BULÍN, H. *Dovolání podle práva československého, německého a francouzského*. Brno-Praha: Orbis, 1935, s. 7.

80 WEYR, F. K pojmu právního řízení. *Vědecká ročenka Právnické fakulty Masarykovy university v Brně VII*. 1928, s. 69.

81 HORA, V. *Skutkové zjištění a právní posouzení v řízení soudním*. Napsal JUDr. Karel Gerlich. *Právník*, 1936, s. 55 a násl.

82 GERLICH, K. K problému konstrukce soudního procesu *Časopis pro právní a státní vědu*, 1936, s. 148 a násl.

totiž je, že během normotvorného procesu – sledovaného od tvorby norem obecných a prvotních – postupně vznikají stále konkrétnější normy, až se dospěje ke konkrétní normě nejnižšího druhu, která označuje zcela přesně rozsah a druh povinnosti a individualizuje povinnostní subjekt. Nejnižší konkrétní norma, tj. rozsudek stanovící přesně obsah a rozsah plnění, může být sice vykonán, ale další konkretizace možná není. Konkretizace je totiž tvorbou další normy, ale ta zde již nepřipadá v úvahu; výkon normy spočívá ve faktickém splnění povinnosti ve světě vnějším (kausálním), a nikoliv další normotvorbu. O normotvorbu nejde v exekuci proto, že rozhodnutí vydávaná v exekučním řízení nenavazují na řetěz dalších stále více konkretizovaných norem, jehož posledním článkem je exekuční titul. Na rozdíl od Hory vidí Gerlich konkrétní normy i v těch případech, kdy dochází ke zrušení nebo negaci rozsudku, neboť norma může být derogována zase jenom normou; to platí v soudním procesu obdobně jako v procesu zákonodárném. Normou je také rozsudek zamítající žalobu, neboť se jím stanoví, že povinnost, která mu měla být uložena, žalovaný nemá. Konečně normotvorným je i takový proces, v němž k vydání rozsudku nedojde; podstatné je, že k němu proces směřuje. Závěrem Gerlich uznává, že konstrukce civilního a trestního procesu jako děje normotvorného nebyla ještě zcela dobudována a bude namísto ji v mnohém propracovat. „*Pokud pak jde o zisk pro poznání práva procesního z ní plynoucí, který Hora postrádá, stačí poukázat k tomu, že tradiční nauka dosud nikde neřekla, co to je rozsudek a co to je celé řízení procesní, kdežto normativní škola se o to pokusila. S jakým zdarem, to ukáže teprve další vývoj. Rozhodně však nutno jí přiznati již dnes alespoň tu zásluhu, že položila problém tak, že lze o něm juristicky disputovati, a že jasně a určitě podrobila rozboru nejzákladnější jeho pojmy.*“

Další válečný a poválečný vývoj nebyl normativní nauce ani trochu příznivý. Přesto se po mnoha letech v naší odborné literatuře objevil rozbor podstaty soudního rozsudku, který na normologický přístup svým způsobem navazuje. Podle pozdějšího brněnského procesualisty Josefa Macura je totiž pravomocný rozsudek individuálním příkazem sporným stranám k určitému chování, tedy konkrétní normou upravující subjektivní procesní práva a povinnosti stran. Tomu musí odpovídat také formulace rozsudku, která nemá být popisná, ale má obsahovat imperativní výrok, jenž bude závazným příkazem stranám k určitému chování. Tuto povahu má každé soudní rozhodnutí, nikoliv jenom rozsudky kondemnační.⁸³ Macurovo stanovisko sdílel také Knapp, který soudil, že badatel nemusí být pohrobkem normativní teorie, aby rozsudek považoval za rozsudečnou normu.⁸⁴ Nutno ovšem dodat, že Macur se výslovně nevyjadřuje k tomu, zda tato konkrétní norma se stává součástí objektivního právního řádu, jak usuzovali normativisté, či nikoliv. Vzhledem k tomu, že imperativní příkaz obsažený ve výroku rozsudku spojuje se založením procesněprávního vztahu mezi stranami, resp. s úpravou jejich subjektivních

⁸³ MACUR, J. *Problémy vzájemného vztahu práva hmotného a procesního*. Brno: MU, 1993, s. 109, 112, 115, 120.

⁸⁴ KNAPP, V. Úvahy o civilním procesu (z podnětu Macurovy knihy „Problémy vzájemného vztahu práva procesního a hmotného“). *Právník*, 1994, s. 807 a násl.

procesních práv a povinností, lze se spíše domnívat, že rozsudek mu sice je konkrétní normou, avšak nevytváří se jím objektivní právo.

Naproti tomu jednotný pojem právního řízení je současnou právní vědou pozapomenut a opuštěn.

Normativisté se zabývali samozřejmě i jinými problémy významnými pro civilní proces. To je ostatně zřejmé ze shora uvedených vybraných literárních pramenů. Z těch obecnějších je nutno zmínit alespoň rezervovaný postoj k diferenciaci hmotného a procesního práva. Např. Gerlich⁸⁵ tvrdí, že jejich rozlišování je pouze otázkou vhodné formy aplikace právních předpisů a že je dáno jedinečně metodou pozorování. Tytéž právní předpisy lze jednou pokládat za procesní, po druhé za hmotněprávní. K tomu odkazuje na Zeillerův výrok, podle něž hmotné právo určuje obsah žalobního nároku, zatímco procesní právo jeho formální úpravu. Toto stanovisko je příbuzné pojetí, podle něhož hmotné právo určuje obsah rozsudku, kterýžto názor se i dnes objevuje např. v souvislosti s pravidly dělení důkazního břemena.⁸⁶ Důsledně vzato by tato stanoviska musela vést k tomu, že by za hmotné právo bylo nutno považovat v exekučních sporech také ustanovení exekučního řádu (či u nás ustanovení občanského soudního řádu o výkonu rozhodnutí). Např. úkojně právo, o něž se opírá podlužnická žaloba, totiž vůbec nespočívá na ustanoveních soukromého práva, ale jedinečně na právu exekučním, tj. exekuční právo v podlužnickém sporu určuje obsah nároku a obsah rozsudku. Problém tedy nebude v rozlišování hmotného a procesního práva vůbec, nýbrž v nesprávně zvoleném kritériu tohoto třídění.

Trpké konce

Bylo by jistě zajímavé sledovat, kam by normativisticky orientovaná věda procesního práva dospěla, jaké články a monografie by vznikly a jací noví autoři by vyrostli, kdyby měla prostor nerušeně se rozvíjet. Toho se jí však vůbec nedostalo. Do jejího vývoje zasáhla válka, která vzala život Karlu Gerlichovi. Poválečné události donutily k emigraci Adolfa Procházku a opakovaně přerušily procesualistickou dráhu Hynka Bulína. Růst nových přívrženců této školy byl za komunistického režimu nemyslitelný. Je tedy zřejmé, že naše právní věda zůstala v důsledku toho podstatně ochuzena. Dílům normativistů totiž nelze upřít jedno: bez ohledu na to, zda s nimi čtenář souhlasí, či nikoliv, podněcují každého k úvahám nad nastolenými otázkami; to dostatečně dokládají četné meziválečné literární polemiky mezi zastánci normativní teorie a jejich odpůrci. A právě bez takových diskusí by se právní věda mohla jenom sotva vyvíjet.

85 GERLICH, K. Žaloby určovací, *Právník* 1932, s. 174.

86 Srov. LEIPOLD, D. In: STEIN, F. a M. JONAS. *Kommentar zur Zivilprozessordnung, Band 4 (§ 253–327)*. 22. vyd. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008, s. 708; LEIPOLD, D. *Beweislastregeln und gesetzliche Vermutungen*. Berlin: Duncker & Humblot, 1966, s. 70.